

La literatura jurídica, un mirall entelat de les guerres, les revoltes i les paus en la Catalunya dels anys 1640-1700

Josep Capdeferro i Pla*
Universitat Pompeu Fabra

1. Plantejament i objecte de la relació

Les vicissituds bèl·liques i político-diplomàtiques que patiren el principat de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya durant bona part del segle XVII afectaren severament la condició jurídica i patrimonial d'incomptables persones i famílies. Els arxius del Reial Consell i Audiència i d'altres jurisdiccions estan plens de sentències criminals i de llargs i complexos plets civils sobre temes recurrents —els efectes d'ocupacions o confiscacions i de llurs eventuals revocacions i recuperacions, els drets de gaudi dels fruits generats durant la titularitat de tercers, les preteses confusions de crèdits i deutes per part d'aquests tercers, les interrupcions —o no— de terminis de prescripció d'obligacions jurídiques, la satisfacció d'obligacions monetàries concretes i/o meritades en moments de grans fluctuacions, etc. Ens disposem a analitzar en clau històrico-jurídica aquesta excepcionalitat de situacions, aquesta litigiositat i sovintejades concòrdies per posar-hi fi. Fixarem particularment l'atenció en les vicissituds de dret privat, penal i processal, perquè les de naturalesa jurídico-pública o política —per exemple sobre fronteres o institucions— han estat objecte de més estudis fins al dia present.

El segon capítol de la nostra relació servirà com a aperitiu per anar entrant en matèria, per anar ubicant el lector. Hi exposarem casos relacionats amb una mateixa xarxa de llinatges, formada pels Fontanella —que en seran el pern—, els Sala d'Arenys i els Alemany de Bellpuig. Al tercer capítol, que tindrà un caràcter molt més valoratiu que no pas descriptiu, canviarem completament d'escenari. Hi tractarem sobre la literatura jurídica editada a Catalunya durant la segona meitat del segle XVII i a principis del XVIII, de gran projecció pública, del gènere decisionista —per raó de contingut i d'estil, no necessàriament d'orientació política. Ens interrogarem sobre com Pere d'Amigant, Miquel de Calderó, Miquel de Cortiada, Bonaventura de Tristany —

* Aquest text s'emmarca en dos projectes de recerca: a) SEJ2006-15051-C03-01 "El derecho histórico en los pueblos de España: ámbitos público y privado (siglos XII-XXI)", dirigit per Tomàs de Montagut, catedràtic d'Història del Dret a la UPF; b) HAR2008-03291/HIST "La formación del estado borbónico (1700-1746)", dirigit per Joaquim Albareda, catedràtic d'Història Moderna també a la UPF.

autors editats— o Joan Baptista Pastor —encara inèdit—, tots ells dignataris del Reial Consell i Audiència habsbúrgics, perceberen i reflectiren els milers de conflictes i els transcendents canvis operats al Principat i als comtats de Rosselló i Cerdanya a partir de la Guerra dels Segadors i de conteses i revoltes posteriors. Ens preguntarem: una ferida de la dimensió del Tractat dels Pirineus i dels instruments que el desenvoluparen, *a priori* ideal com a laboratori jurídic, rebé una atenció proporcional en llurs obres? La resposta provisional —el nostre buidatge dels manuscrits de Pastor és incomplet— és un no rotund —anticipem les conclusions del capítol quart. Per regla general, els cinc autors referits silenciaren força les seqüeles de les contínues guerres viscudes en llur país i també de la pau que el fracturà. I, quan en parlaren, fou de forma prou asèptica i amb un to marcadament propagandístic dels monarques hispànics als quals servien. Per reforçar-ne, en tot cas, l'autoritat i la legitimitat per generar dret, en un context de pactisme anestesià. Els resums d'uns quants capítols de *decisiones* —comentaris doctes de resolucions jurisdiccionals— ens permetran visualitzar-ho.

2. Casos relatius a la xarxa de la família Fontanella

Fa més d'un lustre que per a les nostres recerques científiques vam 'adoptar' l'olotí Joan Pere Fontanella (1575-1649), el *paterfamilias* d'un nucli de tres jurisconsults cabdal per a la història de la Catalunya moderna¹. Principalment ens hem estat interessant pel pensament jurídic i la quotidianitat de l'assessorament del cèlebre advocat a destacats clients institucionals. Ho hem fet sobretot a partir de la seva abundant correspondència conservada², tot contrastant-la amb les seves dues obres impreses sobre dret, el *De pactis nuptialibus sive capitulis matrimonialibus tractatus* (vol. I: 1612, vol. II: 1622) i les *Sacri Regij Senatus Cathaloniae decisiones* (vol. I: 1639, vol. II: 1645). I hem arribat a la conclusió següent: a despit del rol activíssim que desplegaria durant les dècades de 1620 i 1630 en l'activitat jurídica i publicística a favor de la Diputació del General o del Consell de Cent i en contra de moltes pretensions de la monarquia, en els moments successius —i consegüents— de crisi institucional

¹ La nostra visió sobre el personatge es sintetitza a Josep CAPDEFERRO, "Aggiornamento biogràfic de Joan Pere Fontanella (1575-1649)", en Gabriel SANSANO i Pep VALSALOBRE (ed.), *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*, Girona, Documenta Universitaria, 2010, pp. 123-160. Prèviament, s'havia pronunciat àmpliament sobre el jurista olotí Joan Lluís PALOS, *Els juristes i la defensa de les Constitucions: Joan Pere Fontanella (1575-1649)*, Vic, Eumo Ed., 1997.

² Parlem de fons de correspondència rebuda dels municipis de Girona, Olot, Tortosa i Vic, localitzats en diversos volums de l'AMGI —Arxiu Municipal de Girona—, l'ACGAX —Arxiu Comarcal de la Garrotxa—, l'ACBEB —Arxiu Comarcal del Baix Ebre— i l'AMVI —Arxiu Municipal de Vic.

Fontanella apostaria per una obediència pragmàtica dels catalans a l'aparell de Felip III (IV de Castella). Sostindria que servir-lo, en plena conjuntura bèl·lica amb França, obligaria el rei, en justa correspondència de dret positiu i natural, a atendre les pretensions dels seus súbdits del Principat. En definitiva, al garrotxí no li escau l'etiqueta de revolucionari. Si un cas serien els seus fills Josep i Francesc els que l'empenyerien a col·laborar amb el moviment secessionista de l'any 1640 i amb la monarquia de Lluís I (XIII de França) tot seguit³.

En la nostra recerca, no podíem descuidar aspectes de l'àmbit privat de Joan Pere Fontanella, tocants al seu patrimoni i als seus descendents —emparentats per llaços matrimonials amb els Alemany de Bellpuig i amb els Sala d'Arenys. A la llum d'instruments notariais i processals inèdits, tant patrimoni com descendents s'han revelat severament marcats per les successives etapes de guerra i els capítols de pau que ens han convocat aquí. Il·lustrem-ho amb algunes situacions concretes, sens dubte significatives.

a) Partim d'aquesta premissa: Almenys dos membres de la família Fontanella, el patriarca Joan Pere (com a assessor ordinari de la Diputació i del Consell de Cent) i el seu primogènit Josep (com a regent la Cancelleria de Catalunya) participen activament a Barcelona, durant la dècada de 1640, en la repressió dels exiliats i dels desafectes a la causa profrancesa; els infligeixen les consegüents confiscacions i sancions d'inhabilitació per regir càrrecs públics⁴; per tant, amb major o menor motivació ideològica, es signifiquen notòriament en l'oposició als Àustries.

b) Com és ben conegut, l'any 1646 Josep Fontanella serà recompensat per Lluís II (XIV) amb les rendes del vescomtat de Canet i Èvol, després amb la pròpia titularitat del vescomtat i amb la dignitat nobiliària.

c) Josep i son germà Francesc fugiran de Barcelona versemblantment l'octubre del 1652. El 15 de gener de 1653 seran declarats rebels en contumàcia, juntament a

³ Recentment, Antoni SIMON, *Pau Claris, líder d'una classe revolucionària*, Barcelona, PAM, 2008, pp. 252 i s. i 427, ha subratllat la jornada del 22 de maig de 1640 com a fita clau en el procés de ruptura entre la classe dirigent catalana i el govern regi. Des de l'òptica fontanellana, voldríem atreure l'atenció sobre una data prèvia, la de 18 d'abril del mateix 1640: en una hàbil maniobra política, Josep Fontanella es subrogaria en l'estratègica plaça d'assessor ordinari de la Diputació del General que fins aleshores havia ocupat el canonge vigatà Enric d'Alemany, per reforçar un consistori privat de diputats eclesiàstic i militar —malalt i detingut respectivament—, per rearmar la institució provincial davant la dubtosa eficàcia de la via diplomàtica amb la cort. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. V, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999, p. 1027 i ACA —Arxiu de la Corona d'Aragó—, Generalitat, N-194, fol. 578v-579r.

⁴ Pel que fa a Joan Pere Fontanella, vegeu ACA, Generalitat, G-50/5, fol. 157v (10.V.1642) i fol. 182v (12.V.1643); G-50/6, fol. 19r i 19v (dues conclusions de 14.VII.1644).

cinquanta-una persones més, i veuran llur patrimoni confiscat per una conclusió del Reial Consell Criminal⁵.

d) La mare de Josep i Francesc, Margarida Garraver, d'origen perpinyanenc, en son testament de 17 de juny de 1656⁶ els desheretarà expressament del seu patrimoni propi i del de l'espós difunt, fusionats en una massa comuna des del 1650. Amb tal gest, la vídua trairà la confiança que el marit li havia dipositat mitjançant son testament de 26 de desembre de 1640⁷ —1641 a l'època, puix els anys es comptaven a partir del dia de Nadal— d'elegir hereu entre els dos fills mascles de la parella. Quin motiu al·legarà? No trobar-se cap dels fills sota l'obediència de Felip III (IV). Què mourà la vídua de Fontanella a actuar així? versemblantment, la voluntat d'evitar una confiscació global del patrimoni de la família⁸; subsidiàriament, alternativa o eventual, el desig de punir uns fills que, per exaltació política, haurien girat l'esquena al progenitor al tram final de la seva vida.

e) El mateix testament de 1656 de Margarida Garraver refereix la indisponibilitat d'una part del patrimoni de l'espós difunt i l'esperança de recuperar-lo; sens dubte pensa en unes cases ubicades a la Garrotxa, aleshores ocupada pels francesos.

f) A falta de designar l'hereu masculí prefixat, Margarida Garraver instituirà una néta, Magdalena Fontanella, esposa del donzell Bernat Sala d'Arenys⁹. La perla del patrimoni que la jove estarà cridada a adir serà sens dubte una 'casa gran' ben arreglada, amb afrontacions als carrers Avinyó, de la Lleona i dels Tres llits. No seran gota menyspreables uns crèdits addicionals per valor de sis mil lliures.

g) En morir Margarida Garraver, l'any 1658, el fisc regi confiscarà el patrimoni en qüestió, esgrimint l'incompliment de la fidúcia testamentària de Joan Pere Fontanella. La néta, Magdalena Fontanella de Sala, en comptes de litigar, preferirà pagar cent dobles d'or i arribar a una concòrdia amb la Batllia General de Catalunya el 3

⁵ ACA, Reial Audiència, Conclusions criminals, vol. 49, fol. 5r-6r.

⁶ AHFF —Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar—, dissetè llibre de testaments del notari Onofre Just, fol. 111r-112v. Hem transcrit aquest document a Josep CAPDEFERRO, "Aggiornamento biogràfic de Joan Pere Fontanella" *cit.*, pp. 157-160.

⁷ D'aquest instrument n'hem aconseguit una còpia de principis del segle XVIII a AHSCP —Arxiu Històric de la Santa Creu i de Sant Pau de Barcelona—, Herència de Carles d'Alemanya, ítem 4. També l'hem transcrit a Josep CAPDEFERRO, "Aggiornamento biogràfic de Joan Pere Fontanella" *cit.*, pp. 151-157.

⁸ Li sobren motius per desconfiar d'un fisc regi que tot just el 7 de març del mateix 1656 encara ha realitzat operacions sobre els béns del seu nét Joan, fill del jurista i poeta Francesc Fontanella. Ens n'assabenta Miquel DE CALDERÓ, en el primer volum de les seves *Decisiones* (ed. 1686) —vegeu-ne *infra* la referència bibliogràfica completa—, *decisio* 33, cap. 33 i s.

⁹ Aquest vincle matrimonial explica que bona part de la documentació que ens ha pervingut sobre les vicissituds del patrimoni i els descendents de Joan Pere Fontanella es trobi al Fons Saudín, custodiat a la BC —Biblioteca de Catalunya—, sobretot a BC-SAU-8-8°.

d'abril de 1659¹⁰. Recuperats els béns familiars, en començarà a treure rendiment, sobretot de la casa de Barcelona. A títol personal?

h) Potser no, potser com a procuradora d'un tercer. Així s'evidenciarà quan, l'any 1660, després del Tractat dels Pirineus, es retirin els càrrecs contra molts reus de crims de lesa majestat com Josep Fontanella, son pare. Aquest serà reintegrat en el patrimoni familiar al sud de les Alberes. Aquí s'obre l'interrogant perpetu de si els exiliats que recuperaran béns de l'altra banda tindrien voluntat de tornar o no¹¹.

i) Amb l'esclat de la guerra de Devolució, Josep Fontanella serà, juntament amb altres setze rebels, inculpat novament de crim de lesa majestat. Es declararà novament la confiscació dels seus béns el 15 de setembre de 1667¹².

j) Aquests béns, però, estaran *sub judice* des del 5 del mateix mes. Se'ls disputaran les seves dues filles, Mariàngela Fontanella —vídua de Carles Alemany de Bellpuig— i Magdalena Fontanella de Sala. La primera pretindrà tenir-hi dret per una condonació paterna. La segona en virtut del testament de l'àvia paterna i, subsidiàriament, de les cent dobles que ella mateixa hauria pagat al fisc regi l'any 1659 o dels drets legítims i dotals dels quals pretesament l'àvia no hauria estat mai rescabada¹³. En definitiva, assistim a un concurs d'instruments jurídics d'eficàcia intermitent sobre uns mateixos béns, a dificultats per provar qui hauria estat posseint i gestionant —amb quin títol?— el patrimoni Fontanella. I la teranyina de complicacions en l'àmbit del dret es fa més densa a partir del moment que es signen contractes d'arrendament o d'establiment emfitèutic a gent aliena al llinatge, que es fan millores als béns, etc.

k) Per complicar més les coses, una vegada reinstaurada la pau entre les monarquies hispànica i francesa, Josep Fontanella aconseguirà que la cort del veguer de Barcelona li assigni béns de son germà Francesc i dels fills d'aquest¹⁴.

¹⁰ Hem trobat una còpia d'aquesta concòrdia en un plec a l'ADB —Arxiu Diocesà de Barcelona—, Processos de 1724, vol. III, n. 83, causa incoada per Maria Teresa de Sala contra els administradors de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.

¹¹ Òscar JANÉ, "L'elit catalana al Rosselló després de 1652: una generació d'adaptació", en Pep VALSALOBRE i Gabriel SANSANO (cur.), *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, Bellcaire d'Empordà, Edicions Vitel·la, pp. 65-91, esp. p. 84.

¹² ACA, Reial Audiència, Conclusions criminals, vol. 51, fol. 121v. Notem que son germà Francesc no patirà aquesta mesura repressiva, versemblantment perquè no hauria pres possessió de cap bé al Principat sota obediència hispànica?

¹³ AHSCP, Herència de Carles d'Alemany, ítem 5, suplicació de 5.IX.1667 on Mariàngela Fontanella insta una causa de jactats i contestació de 26.IX.1667 de la seva germana Magdalena.

¹⁴ AHCB —Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona—, Arxiu del Veguer, *Sententiarum*, I-148 (1670-1671), fol. 310r i s. i fol. 314r i s. (24-27.XI.1670).

l) Pensem que a la dècada de 1720 —i més endavant— encara tindrem una rebesneta del jurista, Maria Teresa de Sala i Vivet, reivindicant la recuperació del patrimoni del rebesavi al·legant arguments heretats de Magdalena Fontanella de Sala, i altres de nous que no venen al cas.

m) Ja que hem parlat de Mariàngela Fontanella, vídua de Carles Alemany de Bellpuig, apuntem un parell d'altres casos que la convertiran en una pledejant impenitent al llarg de dècades. Estan relacionats amb el patrimoni de son difunt marit, que ella defensarà sense defallir. L'ocupació francesa del nord del Principat durant la dècada de 1650 a Mariàngela li resultarà molt beneficiosa. El juny de 1655 el príncep de Conti, prop de Castelló d'Empúries, li farà donació de part del delme de Sant Esteve d'en Bas confiscat a la família Espuny. No es tracta d'un bé jurídic qualsevol. És una porció de dret decimal que els Alemany de Bellpuig haurien explotat des de mitjan segle XVI —se n'haurien hagut de desprendre per la pressió dels deutes. Obrim així una portella a adjudicacions gens improvitzades de béns confiscats, que reflecteixen ajustaments de comptes per plets que s'arrossegarien des de dècades enrera entre membres de diferents llinatges¹⁵. Per cert, en un cas com el del delme de Sant Esteve d'en Bas, Mariàngela Fontanella, vídua d'Alemany de Bellpuig, pretindrà que, per haver pres possessió del dret de la família rival, haurà donat lloc a una confusió de deutes —seus— i crèdits —dels Espuny, *ergo* s'haurà alliberat d'obligacions que tenia concretes envers aquests¹⁶.

n) Heus aquí un cas més, també relatiu a Mariàngela Fontanella, vídua d'Alemany de Bellpuig. Enmig de les tempestes de depreciació monetària que es viuran al Principat a les acaballes de la dominació francesa, l'astuta vídua lluirà un censal de

¹⁵ Entre d'altres, Pilar SÁNCHEZ, "Plets i confiscacions al Rosselló. El cas de Ceret i els Lanuza (segles XVII i XVIII)", en *Afers* 28 (1997), pp. 667-687, *esp.* p. 673, també ha fet avinent la necessitat d'atenir-nos a dinàmiques sovint seculars i litigioses a l'hora d'estudiar béns i persones implicats en confiscacions i adjudicacions en conjuntures bèl·liques.

¹⁶ Respecte a aquest cas, lamentem no poder oferir al lector fonts més assequibles que tres al·legacions jurídiques forçosament tècniques i conjunturals de procedència diversa: a) PUIG, PERALTA, GRAELLS, *Iesus, Maria, Ioseph, cum D. Valentino. Allegatio en Dret per la noble Dona Mariangela de Alemany, y Fontanella. Contra Ioseph de Spuny, y Alamany. A relació del sapientissim magnifich Pau Xammar Doctor de la R. A. Not. Cervera*, Barcinone, Apud Iosephum Forcada, iuxta Domum Regiam, 17.III.1662 —AHCB, Al·legacions jurídiques, VIII-2, ítem 9—; b) LLAMPILLAS, *Iesus, Maria, Ioseph, cum Raphaelle, ac B. Antonio de Padua. Deus illuminatio mea. Iuris responsum, pro Iosepho de Spuny et de Alemany domicello. Contra nobilem Mariangelam Alemany, et Fontanella viduam. Relatore Magnifico Ioan. Paulo Xammar R. A. D. In actis Cervera* —AHG (Arxiu Històric de Girona), Fons Pella Forgas, Al·legacions jurídiques, capsa 208, ítem I.3.11.28—; c) LLAMPILLAS, *Iesus, Maria, Ioseph, cum Raphaelle. Additio ad primum iuris responsum pro Iosepho de Spuny, et de Alemany domicello. Contra nobilem Iosephum de Alemany, seu illius tutores, et curatores, et nob. Mariangelam Alemany, et Fontanella viduam. Ad relationem magnifici Francisci Vidal et Roca Rigae (sic) Audientiae Doctoris. In actis Cervera, Die 9. Augusti 1666* —*ibidem*, ítem I.3.11.29.

sis-centes lliures que la família del seu difunt espós arrossegava des del 1578. Dissortadament per a ella, el capítol de Vic —la part creditora— li protestarà, entre d'altres coses, la moneda amb què haurà redimit el deute: l'haurà lluit amb menuts —peces de coure desprestigiadíssimes— i no pas amb peces de plata —com les prestades dècades enrera¹⁷. Són incomputables els plets com aquest que es suscitaran al país, sobre si el tipus de moneda amb què s'ha de restituir un capital o pagar uns censos forma part essencial d'una obligació jurídica.

Fins aquí la dosi tolerable, a títol merament indicatiu i exemplificatiu, de casos relacionats amb la xarxa de la família Fontanella. És hora d'obrir-nos a unes altres fonts encara menys explorades per la historiografia que les al·legacions jurídiques, el fons del marquesat de Saudín i els processos jurisdiccionals custodiats a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau o a l'Arxiu Diocesà de Barcelona: les de la literatura jurídica catalana de la segona meitat del segle XVII. Fem el trànsit formulant una hipòtesi de partida —o és un desig?—: que aquesta literatura jurídica recollirà moltes i molt variades situacions anàlogues a les que acabem d'apuntar —que, per cert, hi troben un cert eco¹⁸—, si s'escau més sucoses; no pas unes situacions qualssevol, sinó seleccionades entre milers. És a dir, tenim l'esperança que els grans juristes catalans del final del regnat de Felip III (IV) i del regnat de Carles II ens serviran de filtre o de criba; que, de les innumbrables controvèrsies suscidades arran de situacions de guerra i de pau,

¹⁷ Repetim la disculpa de la nota precedent —aquí les al·legacions jurídiques són quatre—: a) ROCA, *Iesus, Maria, Ioseph, cum Divo Ioanne Baptista. Iuris, et facti discursus pro admodum illustri Capitulo Canonicorum sedis Vicen. contra nobiles Domnam Mariangelam Alemany viduam, Don Iosephum Alemany eius filium, et Paulum Pla de la Sala agricolam Sancti Stephani de Granollers. Ad relationem magnifici Ioannis Carbonell R. A. D. Not. Bas., Barcin[onae]. Ex Typograph. Raphaelis Figverò* —AHG, Fons Pella Forgas, *Al·legacions jurídiques*, I.3.27.50—; b) ROCA, *Iesus, Maria, Ioseph. Additio ad primum iuris responsum editum pro illustri Capituli Canonicorum sedis Vici : contra nobilis Domnam Mariangelam Alemany, et D. Iosephum Alemany matrem, et filium, et Paulum Pla de la Sala. Ad relationem magnifici Ioannis de Carbonell R. Cons. Scriba Iacobo Bas Not., Barcinonae, Apud Iosephum Forcada, iuxta Domum Regiam, 1675* —*ibidem*, I.3.27.49—; c) *Iesus, Maria, Ioseph. Pro Paulo Pla de la Sala agricola sancti Stephani de Granollers. Contra admodum illustrem capitulum sedis Vicen., nobilem Domnam Mariam Angelam Alemany viduam, et nobilem Iosephum Alemany eius filium*, [impresa per] Esteve Costa, 1669 —BICAB (Biblioteca de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona), Sala d'Al·legacions, vol. 105, ítem 6—; d) MORA BOSSER, *Iesus, Maria, Ioseph, adsit Virgo sine labe concepta. Additio ad primum iuris responsum editum, pro nobilibus donna Maria Angela de Alamany, et don Iosepho de Alamany, et de Bellpuig. Contra admodum illustre capitulum sedis Vicen. et Paulum Pla de la Sala. Ad relationem magnifici Ioannis de Carbonell de Consilio Regio suae Magestatis. Notarius Bas* —AHBC (Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya), 661/1, ítem 5337.

¹⁸ Vegeu a tall d'exemple, a més de la *decisio* 33, cap. 33, de Miquel DE CALDERÓ, que ja hem referit, la *decisio* 99, cap. 20, del segon volum (ed. 1697) de l'obra de Pere D'AMIGANT que citarem de forma completa més avall. La vocació de pledejar de Mariàngela Fontanella, vídua d'Alemany, tindrà altres reflexos en la literatura jurídica catalana, no necessàriament en relació a situacions de guerra i de pau —vegeu la *decisio* 136 del primer volum de l'obra de Joan Baptista PASTOR o en la *decisio* 28 del primer volum de Bonaventura DE TRISTANY (ed. 1686); aviat identificarem amb detall ambdues col·leccions de jurisprudència comentada.

ens triaran i oferiran les de major interès, les que hagin donat lloc als debats més fructífers en termes de dret.

3. Les seqüeles de la guerra i de les paus en la literatura jurídica decisionista catalana de les dècades prèvies al Decret de Nova Planta

La font que ens ocuparà d'ara endavant és la literatura jurídica catalana produïda entre les dècades de 1660 i de 1700¹⁹, prevalentment decisionista, articulada en *decisiones* —comentaris de resolucions judicials, fonamentalment de la Reial Audiència de Catalunya; unes resolucions forçosament motivades o fonamentades jurídicament als espais polítics de la Corona d'Aragó, com en molts altres territoris europeus amb monarquies limitades o paccionades²⁰.

Heus aquí sis figures que, a la Catalunya dels darrers Àustries, veuen editades les seves *decisiones* —a càrrec de la Diputació del General²¹— o en deixen manuscrits molt enllestits: Miquel de Cortiada²², Miquel de Calderó²³ —aquests dos assoleixen la

¹⁹ Un mestre inigualable en el maneig de la literatura jurídica catalana en general i de l'edat moderna en particular ha estat l'enyorat Víctor FERRO. Sobre aquesta tipologia de fonts construiria el seu ineludible *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo Editorial, 1987. Posteriorment en faria una lectura global a “Los juristas catalanes de los siglos XVI y XVII”, en Javier ALVARADO (ed.), *Historia de la literatura jurídica en la España del Antiguo Régimen*, vol. I, Madrid-Barcelona, Marcial Pons, 2000, pp. 153-166.

²⁰ A Catalunya la motivació de la jurisprudència judicial obeeirà a la constitució 55 de les Corts de 1510 —d'ara endavant citarem 55/1510 (amb els números pertinents). Transcrivim el precepte, tot regularitzant-ne la puntuació en ares d'una major comoditat del lector, a partir de la versió de la tercera compilació impresa de dret català, *Constitvions y altres drets de Cathalunya compilats en virtvt del capitol de Cort LXXXII de (...) MDCCII*, Barcelona, En casa de Joan Pau Martí, y Joseph Llopis estampers, 1704 —i. e. CYADC (1704)—, volum I, llibre 7, títol 3, llei 2: “Més avant statuim e ordenam, ab loatió e approbatíó de la present Cort, que tots los jutges qui daran sentèntias diffinitivas en lo present principat de Cathalunya e comtats de Rosselló y Cerdanya, en qualsevol cort o consistori que sien, encara que fossen en nostra Reyal Audièntia o de nostre loctinent general, hajan e sien tenguts de exprimir en las ditas sentèntias diffinitivas los motius que·ls hauran moguts per axí declarar e diffinitivament sententiar.” Nota: existeix una edició facsímil de la compilació de 1704 editada pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya l'any 1995 en el marc de la col·lecció Textos Jurídics Catalans, vol. 12.

²¹ Vegeu el fonament i exemples concrets d'aquesta comissió institucional en l'àmbit de la publicació del dret català a Josep CAPDEFERRO, “Promoció, edició i difusió d'obres jurídiques a Catalunya a cavall dels segles XVI i XVII”, en *Ivs Fvgit* 15 (2007-2008), pp. 537-559.

²² Miquel DE CORTIADA (Lleida?-Barcelona 1691), *Decisiones reverendi Cancellarii, et sacri regii senatus Cathaloniae*, 4 vol., Barcin[one], Apud Iosephum Forcada, iuxta domum regiam, 1661 (vol. I); *ibidem*, 1665 (vol. II); Ex Typographia Raphaelis Figuerò, Typographi domus Deputationis, 1686 (vol. III); *ibidem*, 1689 (vol. IV).

²³ Miquel DE CALDERÓ MASDOVELLES, *Sacri Regii criminalis Concilii Cathaloniae decisiones*, 3 vol., Barcinone, Ex Typ. Antonij Ferrer, et Balthasaris Ferrer Bibliopolarum. Venundantur in Aedibus Ionnis Pauli Marti Bibliopolarum, 1686 (vol. I); Ex Typographia Raphaelis Figuerò, in vico Gossipiariorum / Gossipinorum, 1687 / 1701 (vol. II / vol. III). Nota: el títol del vol. III, sense trencar la coherència de la trilogia, incorpora l'adjectiu ‘civils’: *Sacri Regii Concilii Cathaloniae decisiones, criminales, et civiles*.

plaça cabdal de regent la Cancelleria—, Bonaventura de Tristany²⁴, Pere d'Amigant²⁵, Joan Baptista Pastor²⁶ i Josep Aleny —que *ratione materiae* queda fora de l'àmbit de la nostra relació²⁷. Tots ells exerceixen altes magistratures al servei dels Habsburg a Catalunya²⁸. Per tant, llurs fidelitats estan molt condicionades per llur perfil professional —i viceversa, es sobreentén²⁹—; sovint guarden coherència amb una trajectòria familiar de patiments durant el període revolucionari iniciat l'any 1640. En seria un cas paradigmàtic Pere d'Amigant: son pare, Joan Josep d'Amigant, assessor ordinari de la Diputació del General, seria executat l'any 1646 a Barcelona per la seva implicació en una conspiració antifrancesa³⁰.

Tot seguit farem una anàlisi incipient d'aquesta literatura jurídica en relació a guerres, paus i les seves seqüeles, tant en negatiu com en positiu. És a dir, tant a través d'omissions —del que s'hi calla— com del que s'hi diu³¹. Ens és forçós advertir que

²⁴ Bonaventura DE TRISTANY BOFILL (†1714, a Barcelona), *Sacri supremi Regii Cathaloniae Senatus decisiones*, 3 vol., Barcinone, Ex Typographia Raphaelis Figueró, Typographi domus Deputationis, 1686 (vol. I), 1688 (vol. II), 1701 (vol. III).

²⁵ Pere D'AMIGANT DE FERRER (Manresa 1645-Pamplona 1706), *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis Regii criminalis Concilii Cathaloniae curiarum inferiorum necnon aliorum tribunalium ecclesiasticorum, et seclarium elucidarium admodum exoptatum singulatim et adamussim recensens usque ad minimas particulas processus criminalis efformationem eius incidentia sententiarum in ritu et recto prolationem et subsequencia ad eas pacis ac belli tempore*, Barcinonae, Ex Typographia Raphaelis Figueró, Typographi domus Deputationis, 1691. *Id. aut.*, *Decisionum et enucleationum criminalium congeries seu praxis Regij criminalis Concilij Cathaloniae curiarum inferiorum necnon aliorum tribunalium ecclesiasticorum et seclarium compilatione ...volumen secundum*, Barcinonae, Ex Typographia Iosephi Llopi, 1697.

²⁶ BICAB 318 (46.71) M-26. Un volum I consta de sis-cents cinquanta *decisiones* i un volum II va des de la 651 fins a la 997.

²⁷ BICAB, Ms. 71: *Exemplaria seu decisiones causarum contentionum civilium ex omnibus contentionum regestris recollecta per Josephum Aleny V. I. et Regiae Audientiae doctorem ac ordinata*.

²⁸ A Josep CAPDEFERRO, “Práctica y desarrollo del derecho en la Cataluña moderna: a propósito de la jurisprudencia judicial y la doctrina”, en Salustiano DE DIOS, Javier INFANTE i Eugenia TORIJANO (eds.), *Juristas de Salamanca, siglos XV-XX*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2009, pp. 235-257, hem constatat, a la llum de preceptes i projectes normatius de tot el segle XVI, que a la Catalunya moderna els magistrats regis no serien pas les úniques persones facultades per redactar i difondre comentaris de jurisprudència judicial, si bé acabarien prevalent sobre els jurisconsults civils en aquesta estratègica missió d'integració i difusió del dret.

²⁹ Miquel Àngel MARTÍNEZ, *Els magistrats de la Reial Audiència de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, Barcelona, Fundació Noguera, 2008. Com a treballs preparatoris d'aquesta obra, retenim *id. aut.*, “La selección de los oficiales reales en la Cataluña de la segunda mitad del Seiscientos. Una contribución al estudio de las instituciones forales”, en *Revista de Historia Moderna* 21 (2003), pp. 433-446, i “Los regentes la Cancillería en la Cataluña de los últimos Austrias”, en *Manuscrits* 23 (2005), pp. 109-130.

³⁰ Xavier PADRÓS, “Poder i institucions: Pere d'Amigant, magistrat de la Reial Audiència de Catalunya (1645-1706)”, en *[Actes del] Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, Edicions de la UB, 1984, vol. II, pp. 149-159.

³¹ Remarquem que, a nivell formal, l'únic dels treballs de literatura jurídica decisionista catalana que anuncia en el seu títol una atenció particularitzada a l'excepcionalitat dels temps de guerra i al retorn a períodes de pau és el primer volum de les *Decisiones* de Pere D'AMIGANT (ed. 1691). El manresà demostra tenir un sentit molt agut de l'oportunitat —no en va, obres com la seva són de vocació eminentment forense i rendible— i, als cap. 1, 2 i 32 de la *decisio* 37, declara desviar-se del programa de

preferirem relativament una de les obres —els manuscrits de *Decisiones* de Joan Baptista Pastor— pel seu contingut esquemàtic i sintètic en excés, per cenyir-se a indicar els grans eixos argumentals de les causes i a remetre el lector als llibres de conclusions de la Reial Audiència; per aquest motiu, sigui dit de passada, encara no hem completat el buidatge de l’extens document.

Silencis i omissions de la literatura jurídica decisionista catalana posterior a 1652. Escassíssima atenció al Tractat dels Pirineus

La jurisprudència emanada de la Reial Audiència durant la llarga dècada 1641-1652 pràcticament no apareix a les obres analitzades³². Menys encara la d’altres institucions catalanes³³, que en obres de fins a la primera meitat del segle XVII hauria pogut trobar un cert ressó³⁴. La raó és clara: rau en una conclusió meridiana de les tres sales del Reial Consell de Catalunya dictada el 14 d’agost de 1653 i rubricada verbalment per Joan d’Àustria el 30 del mateix mes, on s’hauria restringit el màxim possible —tret que hi hagués una impossibilitat material o un acord entre els pledejants, com ja s’havia practicat amb Joan II després de la guerra civil del segle XV— l’eficàcia jurídica de les resolucions dictades i les actuacions processals tramitades per l’Audiència de la Catalunya sota sobirania francesa, il·legítimes i *a priori* nul·les de ple dret als ulls de les autoritats filipistes³⁵. Un exigü i gens honorós rastre que la doctrina

treball que s’havia traçat originàriament per incorporar els esdeveniments més recents de la guerra dels gorretes al llibre que està a punt de treure a la llum.

³² Si apareix —per exemple, a Joan Baptista PASTOR, BICAB 318 (46.71) M-26, vol. I, *decisio* 27— és en forma de vagues apel·lacions a resolucions nul·les per defecte de jurisdicció, *i. e.* les procedents de l’extinta Audiència de Catalunya instituïda per França, que s’evocuen formalment a la restablerta Reial Audiència habsbúrgica seguint el mecanisme previst en la conclusió criminal de 14.VIII.1653 que referirem tot seguit. Potser on sobta més el parèntesi cronològic 1641-1652 és en l’obra de Miquel DE CORTIADA, on abunden rastelleres de resolucions jurisdiccionals del segle XVI i de la primera meitat del XVII —més encara, de l’illa de Sardenya durant la dècada de 1640.

³³ Vegem el que podríem considerar —amb moltes precaucions— una excepció que confirma la regla, puix es tracta d’un precedent jurídic, no estrictament d’una resolució jurisdiccional. Ens l’ofereix Miquel de CALDERÓ, *Sacri Regii criminalis Concilii Cathaloniae decisiones*, vol. III (1701), en la *decisio* 141, on defensa, en línia regalista, l’exercici de la potestat política i econòmica del príncep contra eclesiàstics turbulents i inobedients. Als cap. 34 i 42, el regent la Cancelleria narra com ha obtingut un lot de documents sobre expulsions règies d’eclesiàstics executades a finals del segle XIV a partir d’un procés de dubte de contrafacció que l’any 1646 els diputats haurien plantejat als seus assessors ordinaris —aquests darrers l’haurien resolt negativament.

³⁴ Josep CAPDEFERRO, “Práctica y desarrollo del derecho en la Cataluña moderna” *cit.*, pp. 254-256, en relació a les *Sacri Regii Senatus Cathaloniae decisiones* de Joan Pere Fontanella (vol. I: 1639, vol. II: 1645), que qualifiquem com a obra “de impronta poliàrquica”.

³⁵ ACA, Reial Audiència, Provisions verbals criminals, vol. 49, fol. 43r. Donada la transcendència d’aquesta resolució, la transcrivim en un apèndix final. Se’n pot trobar una altra transcripció lleial a Miquel DE CALDERÓ, *Sacri Regii criminalis Concilii Cathaloniae decisiones*, vol. I (1686), *decisio* 4, cap. 64 i s. Per cert, al cap. 66, l’aleshores magistrat no es pot estar de censurar un oblit dels seus predecessors al càrrec: “Hic omisserunt domini senatores statuere intra quod temporis spatium petenda foret revisio a die publicationis decreti”.

decisionista catalana posterior a 1652 tolera dels dotze anys de les “torbacions” és que aquests són completament preterits i eradicats, per exemple en relació al transcurs del temps per al càlcul de terminis de prescripció o del volum d’obligacions econòmiques³⁶. En definitiva, en la literatura jurídica que ens ocupa, el segle XVII apareix solcat per un llarg parèntesi insalvable, de dret i gairebé de fet.

També hi trobem a faltar casos on alguns catalans haurien actuat, de forma més o menys legítima, molt condicionats per la conjuntura bèl·lica i territorial³⁷. Aquesta omissió és particularment lamentable, puix es tracta d’afers dignes d’estar en les provetes d’un interessant laboratori jurídic. Pensem, per exemple, en clàusules d’últimes voluntats o d’altres instruments jurídics condicionades a què algú cridat a succeir o a obligar-se estigui —o no— sota la sobirania d’un determinat monarca. Seria el cas, sense anar massa lluny, del testament de 17 de juny de 1656 de Margarida Garraver, vídua de Joan Pere Fontanella, a qui hem al·ludit al capítol segon.

Amb raríssimes excepcions, es volatilitzen de la literatura jurídica decisionista —que per sistema identifica les causes a partir de les parts— els noms de litigants perpinyanencs i, en general, del Rosselló i la Salanca, el Vallespir i els Aspres, el

³⁶ Bonaventura DE TRISTANY, *Sacri supremi Regii Cathaloniae Senatus decisiones*, vol. I (1686), *decisio* 23, cap. 7. Joan Baptista PASTOR, BICAB 318 (46.71) M-26, vol. I, *decisio* 94, cap. 3 o *decisio* 191, cap. 6 i s. Enllacem aquestes cites amb Eva SERRA, “Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors”, en *Les Corts a Catalunya. Actes del congrés d’història institucional [d’abril de 1988]*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, pp. 160-167, *esp.* pp. 166-167.

³⁷ Bonaventura DE TRISTANY, *Sacri supremi Regii Cathaloniae Senatus decisiones*, vol. I (1686), *decisio* 4, planteja un cas deliciós sobre fidúcia extratestamentària. Al principi de la dècada de 1640, en una família de nobles catalans, els Cordelles, hi ha dos germans que es relacionen amb fluïdesa i afecte; l’un, Dídac, ha romàs a Barcelona, l’altre, Galceran, es troba a Nàpols, sota obediència de Felip IV; també hi ha una germana, Maria, que ni es tracta ni es parla amb Dídac; llur enemistat és manifesta. Dídac sent que li arriba la darrera hora i vol nomenar hereu Galceran, però tem que els ministres del rei de França li confisquin el patrimoni. Busca en va diversos hereus fiduciaris, disposats a acceptar els seus béns amb el compromís personal de traslladar-los en un futur al germà preferit. Al final, seguint el consell de Pere Flaquer, un prevere de confiança, accedeix a servir-se de la detestada germana per a tal operació. I la vessa. El malaurat testament porta la data de 20.III.1652. La germana abandona el convent de Sant Francesc de Paula de Barcelona, on hauria trobat la protecció que una vídua requeria enmig de la inestabilitat política i social, i es casa en segones núpcies amb el jurista Josep Monràs, que de ben segur la convenç de la dificultat de què un tercer la desposseeixi dels drets que li han pervingut. Així, una vegada superat el període revolucionari, Maria no demostra cap voluntat de complir amb l’encàrrec vital de Dídac i reté el seu patrimoni. Galceran es veu obligat a instar una causa davant la Reial Audiència on s’analitzaran diverses proves, testificals i documentals, i s’esgrimiran varies conjectures, algunes derivades dels notoris vincles afectius dins la família, que conduiran a reconèixer meridianament la fidúcia extratestamentària que Maria no ha volgut acatar. No en va, la por a veure els propis béns confiscats ha estat admesa per la doctrina com a causa de fidúcia —una fidúcia *in fisci fraudem*. Alguns arguments prou sòlids en contra dels interessos de Galceran —per exemple que Dídac no l’hagués instituït hereu amb la condició de tornar a Catalunya, o que instituís formalment a Maria hereva a les seves plenes voluntats— seran així relativitzats. Amb quin motiu? No es pot llegir el testament en clau fiduciària quan la fidúcia és —com s’ha provat— extratestamentària. Maria haurà de restituir l’herència i els fruits percebuts des de la mort de Dídac.

Conflent, el Capcir, la Fenolleda o l'alta Cerdanya³⁸. A fe que és una tipologia de pledejants que a partir de 1659 suscita moltes incidències de gran interès, sobretot processals. Per si no fos suficient, han participat activament en moltes causes judicials al segle XVI i a les dècades prèvies a la revolució de 1640 —causes encara molt presents en la literatura jurídica de la segona meitat del XVII.

Tampoc apareixen pràcticament enlloc el Tractat dels Pirineus ni els acords de Figueres ni llurs efectes³⁹. No pas perquè només tinguin efectes territorials o de delimitació de fronteres —ben altrament, com és sabut, en deriven efectes patrimonials destacadíssims que generen una abundosa litigiositat. A la pràctica, quines són les mencions més eloqüents que se'n fan, del Tractat que protagonitza el present volum? Només se n'ocupen dos dels cinc autors estudiats, Bonaventura de Tristany i Pere d'Amigant —aquest darrer amb més prolixitat, per la qual cosa l'analitzem en darrer lloc: a) La referència diàfana de Bonaventura de Tristany a les paus de 1659 no és escrita, sinó gràfica. Ens referim al gravat que apareix al principi del tercer volum de les seves *Sacri supremi Regii Cathaloniae Senatus decisiones* (1701)⁴⁰. Reprodueix la nova geografia política de Catalunya tal i com l'ha de percebre un magistrat regi pragmàtic. Els Pirineus i la seva cua oriental de les Alberes hi són representats amb una altura desproporcionada i al seu darrera no s'hi endevina o entreveu absolutament res, ni un trist mas, ni una sola esglesiola. b) Pere d'Amigant és qui fa referències més nombroses i més explícites al Tractat de 1659 —millor dit, al seu desplegament i les seves seqüeles al Principat. Ara bé, si tenim en compte que aquest criminalista d'origen manresà publicarà cent capítols de *decisiones*, les quatre notícies que referirem tot seguit són proporcionalment escasses en el conjunt de la seva obra.

- En la *decisio* 23, cap. 11, sobre la punició que mereixen els eclesiàstics que maldien del seu príncep, d'Amigant rememora una resolució relativament benigna —als seus ulls— de només cinc anys d'exili, dictada el 5 de juliol de 1660 contra un conventual de Sant Francesc de Paula de Barcelona. Aquest, a més d'incitar a la sedició des del seu púlpit de Talamanca, hauria criticat el virrei

³⁸ Prego al lector disculpi aquesta enumeració a títol exemplificatiu. Li aportarà tots els matisos sobre les denominacions correctes de les terres al nord de les Alberes Núria SALES, "Catalunya francesa, Catalunya Nord, Comtats, Rosselló, 'Pyrenées Orientales', Terres catalanes de França, 'Pays Catalan', Antigues vegueries del Rosselló-Vallespir, Conflent-Capcir i Cerdanya?", en *Afers* 28 (1997), pp. 517-520.

³⁹ Erika SERNA, "Aproximació a l'estudi de l'aplicació del Tractat dels Pirineus. Les conferències de Figueres (1660-1666)", en *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 21 (1998), pp. 113-134. Elaborat fonamentalment a partir de lligalls de la secció Consell d'Aragó de l'ACA, aquest treball obre perspectives molt interessants a la recerca històrico-jurídica.

⁴⁰ N'hem sol·licitat la reproducció en apèndix.

de Catalunya per no haver publicat el Tractat de Pau íntegrament, com sí s'hauria fet a Perpinyà—; el marquès d'Olias i de Mortara n'hauria tret capítols relatius a l'extinció d'allotjaments i al règim de contribucions de soldats⁴¹.

- En la *decisio* 39, cap. 29, el manresà refereix i legitima que els indults a criminals de lesa majestat concedits l'any 1690 poden beneficiar persones de condició eclesiàstica —subjectes a una jurisdicció específica—, no només secular. Tot preveient la sorpresa de certs lectors, recorda que els clergues no són pas exempts de les lleis dels prínceps en allò que toca la pau i la conveniència de la república; així ho ha recollit i consagrat el capítol 55 de la Pau dels Pirineus⁴².

- Poc més avall, en la *decisio* 39, cap. 34, d'Amigant justifica que a la cosa pública li convenen els indults del monarca a determinats criminals —en concret pensa en els sediciosos secundaris de la revolta dels gorretes que tants maldecaps personals i professionals li ocasionaria⁴³. A tall d'exemple comparatiu, parla dels indults previstos en els tractats de pau entre les corones hispànica i francesa de 1659. I s'esplaia amb com els doctors del Reial Consell de Catalunya haurien dubtat del seu abast, la qual cosa hauria motivat una consulta de 27 de març de 1660 a Felip III (IV). El rei, fent ús d'una facultat consubstancial a la seva condició de signant del tractat amb una potència estrangera, hauria aclarit el 14 d'abril subsegüent que l'indult hauria de cobrir totes les categories concretes de criminals que els seus ministres al Principat li haurien identificat⁴⁴.

- En la *decisio* 95, l'autor de Manresa s'interessa per temes de competència jurisdiccional. Ho fa a partir dels dubtes processals que s'haurien formulat en el

⁴¹ “[Reum] delatum [est] de prolatione aliquorum verborum contra excellentissimum dominum locumtenentem et capitaneum generalem praesentis Cathaloniae principatus dicendo suam excellentiam publicare non fecisse capitula pacis initaet et firmatae inter dominum nostrum regem et christianissimum regem Franciae modo et forma quibus in villa Perpiniani publicata fuerunt et quod a dictis capituli sua excellentia eripuit et abstulit aliqua capitula tangentia ad extinctionem hospitacionis et contributionum militum”.

⁴² “Non sunt exempti clerici a legibus principum quatenus spectant ad pacem et favorem reipublicae (...) in hac materia explorata res est veluti practicum vidimus in capitulis Pacis anni 1660 ubi cap. 55 abolitio delictorum nedom de laicis loquitur sed etiam de personis ecclesiasticis”.

⁴³ Xavier PADRÓS, “Poder i institucions: Pere d'Amigant, magistrat de la Reial Audiència de Catalunya” *cit.*, pp. 153 i s. La literatura jurídica del manresà —vegeu particularment la *decisio* 38 (vol. I, 1691)— convida a ser llegida en clau marcadament personal: d'Amigant l'articulària per proclamar la seva fidelitat i el seu suport entusiasta a la monarquia, després de la taca a l'honor que li representaria ser remogut a Solsona pel virrei duc de Villahermosa l'any 1690, arran d'haver protegit un presumpte sediciós barretina.

⁴⁴ Pere D'AMIGANT transcriu íntegrament aquest decret o rescripte regi de 14.IV.1660.

marc de plets sobre coses ubicades al Principat on els reus serien habitants del comtat del Rosselló ja cedit formalment a la corona de França. Amigant lloa l'article 55 del Tractat com a “attente perpenso” —calculat al mil·límetre, diríem nosaltres— i el primer capítol dels acords de Figueres que l'haurien desenvolupat. I, per dissipar qualssevol interrogants, remet a una consulta de Felip III (IV) avalada pel Consell Suprem de la Corona d'Aragó de 4 de març de 1662 donant instruccions a l'aparell virregnal de Catalunya⁴⁵.

- En la *decisio* 99, la penúltima de la seva obra, d'Amigant proclama les virtuts de la pau —que permet reconstituir l'administració de la justícia— per sobre de la guerra —d'efectes devastadors, puix l'estrèpit de les armes fa callar les lleis. I projecta dos missatges de signe regalista inequívocs: a) la cobertura que s'ha donat a Catalunya a l'anomenada “exceptio hostica”, que permet una flexibilització arbitrària —no reconeguda per les constitucions del país— de terminis processals i/o d'obligacions financeres en benefici de les persones que haurien estat servint el rei en una guerra. b) la legitimitat de la potestat exclusiva del monarca per aclarir el contingut dels tractats de pau signats amb un rei forà —altrament dit, la inevitabilitat de la interpretació autèntica d'aquests instruments jurídics— i també per completar-los i desenvolupar-los —l'anomenat mecanisme rescriptal. Com a cas pràctic, d'Amigant es serveix d'una carta règia signada a Madrid el 4 de novembre de 1667 comunicant al virrei de Catalunya, el duc d'Osuna, com la ruptura de la pau amb Lluís XIV comportaria la inobservança d'allò contingut en els capítols i les conferències de pau de 1659 i següents a favor dels catalans que es trobarien sota el partit de França i instant, acte seguit, que es consultin a la cort qualssevol dubtes en relació a plets sobre persones romanes sota obediència filipista on es tracti quelcom que pugui tenir una relació amb els capítols de pau en qüestió. Tres altres cartes règies de la dècada de 1660 —concretament de 3 de juny de 1663, de 15 de gener de 1665 i de 14 de juny de 1667— reflecteixen igualment l'exercici d'aquest mecanisme rescriptal⁴⁶.

⁴⁵ Pere D'AMIGANT transcriu novament les directrius règies, on es disposa allò que la doctrina del continent té assumidíssim: que les accions reals, “ratione rei sitae”, s'han de jutjar al lloc on siguin les coses; les personals, en el lloc del domicili del reu. I, a partir d'aquí, comença la feina de la jurisprudència judicial per restringir els supòsits on prevaldria el fur del reu a base de considerar poquíssimes accions com a estrictament personals.

⁴⁶ a) La carta de 1662 és la ja referida en la *decisio* 95 del mateix D'AMIGANT; b) amb la de 3.VI.1663 es declara que els fruits meritats arran d'una sentència dictada en temps de la secessió catalana —“tempore

La literatura jurídica decisionista catalana s'inhibeix davant la potestat exclusiva del monarca en la interpretació i el desenvolupament dels instruments juridicopolítics internacionals, de rang normatiu suprem

En estreta connexió amb la *decisio* 99 suara presentada, la número 100 del mateix d'Amigant, un cop més d'orientació inequívocament regalista, consagra la primacia dels tractats de pau entre diferents monarquies —lleis supremes, perquè busquen la quietud dels estats— respecte a les lleis internes de llurs respectius països, àdhuc paccionades. Ara bé, d'Amigant no hi parla explícitament del Tractat dels Pirineus i dels seus efectes, sinó d'instruments signats amb els reis d'Anglaterra i de Portugal. I de com les exempcions fiscals que s'hi haurien contemplat projectarien la seva força no sols sobre la fiscalitat règia ans també sobre la de la Diputació del General⁴⁷. En coherència amb la referida primacia, es consolida el principi del monopoli monàrquic en la interpretació i el desenvolupament dels instruments signats amb altres corones que ja hem apuntat en parlar de la *decisio* 99 de d'Amigant. També remet explícitament a aquest principi Joan Baptista Pastor: Entre el miler llarg de capítols de les seves *decisiones* manuscrites, un cita una carta de Carles II de 28 de febrer de 1687 recordant que el Reial Consell i Audiència de Catalunya no pot declarar els dubtes

turbationum” —, percebuts per un home nobilíssim, no s'entenen compresos en el tractat de pau de 1659 ni els articles de Figueres; c) amb la de 15.I.1665 es decreta que és conforme als capítols de les paus la pretensió de Jaume d'Eva contra Felip Corona, de Perpinyà, sobre recuperar les millors fetes en alguna casa; d) amb la de 14.VI.1667 es desestima la pretensió de Mariàngela Fontanella contra els nobles cònjuges Baltasar de Pantoja i Teresa de Marimon sobre l'interès d'un dot i tot el patrimoni de certs vassalls absents que Carles Alemany de Bellpuig obtingué durant les 'torbacions'.

⁴⁷ Des del seu enunciat, la *decisio* 100 de D'AMIGANT exhibeix sense pudor que s'orienta a reconèixer la prevalença la tranquil·litat dels regnes i l'estabilitat de la pau, equiparades al bé summe, per sobre de subtilitats i escrúpols o minúcies legals. Així, admet que un tractat amb un rei o príncep estranger pugui contravenir normes internes, fins i tot del més elevat rang, sense que a ningú li sigui lícit impugnar-ho per un defecte de potestat. Puix el *quid* de l'actuació règia no resideix en l'àmbit de la potestat, sinó de la voluntat. I les lleis internes del país —les lleis contrafetes, per parlar clar— resulten simplement interpretades a la llum de la llei suprema que exigeix un pacte entre potències rivals. És obvi que, tot resseguint aquest argument, d'Amigant hauria pogut legitimar l'aval oficial donat l'any 1659 per l'aparell de Felip III (IV) a la inconstitucional escissió dels comtats de Rosselló i Cerdanya respecte la província de Catalunya. Però al manresa no li escau remetre's a un cas tant feridor. Per això, s'escuda en un dossier fiscal i sobre control del frau, més proper al seu temps: el suscitat l'abril de 1692 entorn de dues caravelles portugueses que veuen apresats llurs mariners i confiscades unes mercaderies que no han declarat a la Diputació del General. En contra de tals mesures, s'esgrimeixen uns capítols del tractat de 1668 entre la monarquia Hispànica i Portugal, que remetent al tractat de 23 de maig de 1667 amb el rei britànic i instruments precedents. Tals articles garanteixen una amplíssima seguretat i immunitat en els àmbits militar i fiscal —més en concret, de fiscalització d'eventuals contrabans— a qualssevol vaixells sota obediència del rei lusità. I se'n fa prevaldre llur literalitat i clàusules, per bé que molt genèriques i universals —o precisament per llur generalitat i falta d'ambigüetat— per sobre de les potestats i la normativa interna de la Diputació del General. Així ho disposa una carta règia dictada a Madrid el 28 d'agost de 1692, que obliga a alliberar els mariners portuguesos i a restituir les mercaderies comissades i disposa que, si un cas, en casos similars s'adopti una mesura menys lesiva com la caució o una altra més proporcionada.

suscitats entorn dels capítols de pau *inconsulto principe*⁴⁸. Arran d'aquest raonament, s'explica parcialment que en les obres de comentari de jurisprudència judicial d'àmbit prevalentment català que ens ocupen hi tinguin una presència escassíssima instruments com els de 1659 i 1660-1666. Només parcialment. Perquè forçosament existirien resolucions jurisdiccionals de la Reial Audiència que, en la praxi corrent, donarien un contingut precís a clàusules genèriques del Tractat dels Pirineus —articles 56 i 59— com “igualtat i bona fe” i “equitat” en els bescanvis i compensacions.

Els efectes de guerres i sedicions en la literatura jurídica decisionista catalana posterior a 1652. El reflex d'una justícia severa però garantista, moderada per la gràcia reial

En les fonts que estem resseguint, la reserva gairebé total que acabem d'apreciar es compensa amb abundants capítols dedicats a diverses vicissituds derivades dels estats de guerra i de setge i també de les sovintejades sedicions i turbulències a la Catalunya de la segona meitat del segle XVII (del període 1640-52, també de les actuacions dels miquelets entre 1652 i 1659 i, sobretot, de la revolta dels gorretes). Aquests capítols pivoten principalment sobre dos eixos: la repressió dels criminals de lesa majestat, no només per accions de traïció amb armes sinó també a través de la paraula o de la predicació; qüestions relacionades amb obligacions de dret privat afectades per ocupacions militars del bàndol francès, efectes de les devastacions bèl·liques, etc.

Però el nostre propòsit no és repassar casos concrets, sinó oferir una visió global. La reconduïm a dues paraules, que constitueixen dues cares de la mateixa moneda: asèpsia i propaganda.

Pel que fa a la revolució de 1640, se'n minimitza la força i la transcendència. Les seves seqüeles militars i paramilitars també són retratades com a puntuals. Les anomenades ‘torbacions’ són reconduïdes (processades? reciclades?) a pretext per estudiar quatre elements:

1) Picaresques i actuacions fraudulentas de personatges astuts i aprofitats en contextos de confusió derivats del brogit de les armes. És a dir, l'actuació reequilibradora de la justícia davant dels homes que, com dirien els castellans, “han pescado en aguas revueltas”.

⁴⁸ Joan Baptista PASTOR, BICAB 318 (46.71) M-26, vol. II, *decisio* 757. El magistrat, seguint una conclusió de 14.I.1699 a favor del comte de Centelles i en contra de l'olotí Josep Marcillo, especifica que, quan una part en un litigi planteja un dubte a la Reial Audiència sobre la intel·ligència d'uns capítols de pau i l'alt tribunal estima que el dubte no és tal, aleshores pot ometre la consulta al monarca i procedir a dictar la seva resolució judicial.

- 2) —estretament relacionat amb 1)— Mecanismes implementats per la jurisdicció per assolir, després d'una conjuntura d'excepció, una convicció i una resolució sobre certs casos a partir de conjectures, presumpcions i flexibilitzacions dels sistemes de prova.
- 3) Mecanismes per determinar quins d'entre els contraents d'obligacions civils i mercantils han de suportar les càrregues de la devastació de la guerra⁴⁹.
- 4) La gran prudència⁵⁰ i el sentit d'equitat i de garantisme⁵¹ amb què actua l'aparell reial —particularment l'aparell judicial i repressiu— en l'àmbit criminal, fins i tot davant crims de lesa magestat *in primo capite*, comesos amb armes o de paraula. Sens perjudici que, quan les proves són concloents i s'han apreciat factors agreujants en la conducta delictiva dels reus, no es dilueixi gota el pes i la vocació exemplificativa de la justícia⁵².

Tot seguit il·lustrem amb mitja dotzena de casos pràctics com es concreten, sovint mesclats i confosos, alguns d'aquests quatre ingredients:

La *decisio* 25 de Bonaventura de Tristany (vol. I, 1686) té com a context l'operació de reacomodació de Balaguer sota obediència filipista: el 9 de juliol de 1652 es decreta un sever reajustament monetari que reprova la moneda adulterina dels sisens i fixa el valor dels numeraris vigents en l'avenir. L'aleshores caixer o dipositari de les rendes de la ciutat o vila fa diverses maniobres financeres i comptables amb les quals aconsegueix cloure el seu exercici amb un crèdit a favor seu de més de quatre-centes lliures sobre el municipi. Aconsegueix superar satisfactòriament l'auditoria dels seus comptes oficials. Ara bé, poc temps després Balaguer s'adona que té un forat financer de gran magnitud, pel qual acaba recorrent al virrei el 1658 i conduint el presumpte fraudador davant del Reial Consell Criminal. Al final del procés s'aconsegueix revertir la situació, de manera que l'antic caixer resulta considerat deutor de dues-centes trenta lliures de plata a la caixa local. Entorn d'aquest cas es susciten qüestions com si és de naturalesa criminal o no, quin marge d'operacions podia exercir legítimament el caixer tenint en compte que els diners no havien passat al seu domini, etc.

⁴⁹ Vegeu com a paradigma Bonaventura DE TRISTANY, *Sacri supremi Regii Cathaloniae Senatus decisiones*, vol. II (1668), *decisiones* 72-77, *passim*. En una altra línia, Joan Baptista PASTOR, BICAB 318 (46.71) M-26, vol. I, *decisio* 40.

⁵⁰ En la seva *decisio* 32, cap. 44 i s. (vol. I, 1686), Miquel DE CALDERÓ recull molt discretament un context excepcional —aquell on es vol preservar la quietut pública, “nam multitudini ex causa parcendum est”— en què es permet als magistrats regis un arbitri extraordinari —*i. e.*, contrari o almenys extravagant a les constitucions catalanes— en la composició de certs delictes, àdhuc plenament provats i gravíssims com els de lesa magestat. Refereix com així ho resolgueren, sobre un cas plantejat en el marc d'un setge de Girona durant l'etapa francesa, les tres aules del Reial Consell de Catalunya aplegades el 20 de febrer de 1654; ho rubricà el virrei Joan d'Àustria sis dies més tard. DE CALDERÓ transcriu l'acta de la conclusió, que posteriorment serà citada per Pere D'AMIGANT, vol. I (1691), *decisio* 42, cap. 9.

⁵¹ Pere D'AMIGANT, *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis Regii criminalis Concilii Cathaloniae cit.*, vol. I (1691), *decisio* 22, cap. 16 o 118-119.

⁵² *Ibidem*, cap. 12-15, el manresà es mostra cru, gràfic i extremadament prolix en l'enumeració de condemnes sense pietat a miquelets i sediciosos en actiu a diverses bandes del Principat durant la dècada de 1650. Resulten molt menys incisius —a partir de casos idèntics o anàlegs, transmeten el mateix missatge, però sense abundància de detalls— Miquel DE CORTIADA, *Decisiones reverendi Cancellarii, et sacri regii senatus Cathaloniae cit.*, vol. II (1665), *decisio* 94, cap. 51-52 o Pere D'AMIGANT, *Decisionum et enucleationum criminalium congeries seu praxis Regij criminalis Concilij Cathaloniae ... volumen secundum* (ed. 1697), *decisio* 48, cap. 8-13. Encara és més discret Miquel DE CALDERÓ, *Sacri Regii criminalis Concilii Cathaloniae decisiones*, vol. II (1687), *decisio* 60, cap. 27 i s. (p. ex. 34 o 39), que no il·lustra amb cap precedent judicial català uns paràgrafs dedicats a les penes escaients a persones físiques o jurídiques rebels o criminals de lesa magestat.

La *decisio* 36 de Bonaventura de Tristany (vol. II, 1688) tracta d'un afer ambientat a les terres de l'Ebre, que gira entorn d'un censal creat a finals del 1602 amb un capital de tres-centes lliures. Els hereus del creditor (Jerònima Guerau, filla del que fóra conseller regi Jeroni Guerau, i son marit, el doctor en medicina Gaspar Gassià) reclamen al noble Antoni Sentís i a Marianna, la vídua de Josep Sentís, les pensions meritades entre els anys 1625 i 1663. Els deutors no tenen manera directa i ordinària de certificar que el censal objecte de controvèrsia fou rescatat el novembre de l'any 1632. Fonamentalment perquè pretenen que l'instrument de la lluçió es trobava a la casa de Xerta del notari Pere Joan Fortunyó, que fou cremada amb el seu contingut, en el marc del saqueig de la vila l'any 1648. Així, els Sentís es veuen empesos a buscar mitjans de prova imperfectes i indirectes, combinats amb conjectures, presumpcions i arguments. Tenen prou sort. Aconseguen topa, al convent del Mont Carmel de Barcelona, amb un llevador de censals i rendes de l'antic creditor, el prevere vinculat a la Seu de Tortosa Jeroni Ferrer, amb anotacions d'un carmelità descalç anomenat Tomàs Valldeperas, que li feia de gestor i home de confiança. El problema rau en què la fe d'un llibre de comptes és tant relativa com parcial, no obstant que moltes de les seves anotacions hagin pogut ser comprovades satisfactòriament; la seva fiabilitat encara és menor si l'anotació que interessa no és autògrafa del titular. Tanmateix, hi ha altres elements a prendre en consideració: la conjectura del pas del temps durant el qual no s'han exigit pensions i, sobretot, el testimoni directe del notari de què el deute fou liquidat i el censal lluit: la crema de la seva casa i la destrucció generalitzada de Xerta el 1648 resulten concloents. La Reial Audiència, tot acollint abundant doctrina, més remota i internacional i també més recent del país, en concret de Jaume Càncer, accepta la combinació de semiproves i conjectures a favor dels Sentís, en una sentència de 6.X.1665 on Josep Rull fa de relator. La condemna als Gassià-Guerau implicarà desestimar-los qualssevol drets sobre les preteses pensions i obligar-los a signar un instrument de lluçió nou.

La *decisio* 37 de Bonaventura de Tristany (vol. II, 1688) recull una causa on el propi jurista intervé com a advocat del prevere Joan Comas, rector de La Geltrú, a qui el negociant de Sant Feliu de Guíxols afincat a Barcelona Francesc Mont ha cedit els seus drets en un litigi contra el botiguer igualment ganxó Joan Burch. El plet ha nascut de la negativa de Burch de pagar-li a Mont una abundant quantitat de diners resultants d'un mandat de vendre oli a un cert preu. Possiblement a Burch el tal preu li ha semblat massa baix a la pràctica o, si més no, no li ha permès assolir el marge de benefici que anhelava. I el mandatari ha recorregut a la picaresca. Ha esgrimit que un contingent de soldats francesos que ha envaït i depredat la vila ganxona l'any 1653 hauria fracturat una de les dues grans bótes que contenien l'oli de Mont i aquest s'ha vessat per tota la seva botiga i no ha pogut ser recuperat. Per defensar els drets del seu client, Tristany s'aboca a una tasca de depuració de proves de la part contrària (a) i d'aportació de conjectures de collita pròpia (b).

(a) Desvirtua els testimonis de la part contrària per llur parcialitat i relació de parentiu amb Burch, per ser induïts o informats per ell, per parlar de qüestions que coneixen només d'oïdes o per declarar massa genèricament en relació a les malvestats dels francesos.

(b) Aporta dues conjectures que resulten determinants: sospita de la falta de precisió del mandatari respecte l'oli que li hauria quedat dins les bótes en el moment de ser pretesament malmeses; fa pública l'estranyesa pel fet que Burch, l'agost de 1653, en el moment de denunciar i llistar davant la cúria del batlle les pèrdues ocasionades per la incursió francesa, no hagi ni mencionat l'oli perdut.

L'estratègia del jurista resulta reeixida. A mitjan abril de 1671 es condemna el botiguer trampós a pagar el que no va satisfer en el seu moment. En fase executiva, s'acabarà assolint una concòrdia entre les parts.

La *decisio* 38 de Bonaventura de Tristany (vol. II, 1688) torna sobre el tema de si, quan un instrument jurídic original s'ha perdut, se'n pot demostrar l'existència i se'n poden induir obligacions a través de testimonis, conjectures i minúcies. La causa, de Rafel Folch, de la vila de Montbrió del Camp, contra el jurista Antoni Santgenís, gira entorn d'un suposat censal de quatre-centes lliures de preu i quatre-cents sous anuals de pensió que hauria estat venut a principis de 1610 i protocolitzat a Cambrils, com a forma de restitució dotal i en altres conceptes, en benefici d'Elisabet Figueras, vídua d'Andreu Pallejà. El crèdit hauria passat de mans en mans i, després de la dècada de 1640, els aleshores deutors haurien refusat pagar-ne les pensions i restituir-ne el preu. Al·legarien la falta de constància de la creació del censal i del pagament lliure de pensions derivades d'aquest. Això obligaria a obrir un joc de conjectures i

combinacions de proves. Entre aquestes, la Reial Audiència acceptaria que la pèrdua de l'instrument es podria englobar en la crema de documents del notari Joan Vidal de Cambrils l'any 1640. I refusaria que la desena de pensions pagades per la part deutora durant els anys de la guerra dels Segadors obeïssin a una por davant la violència o les coaccions dels oficials francesos —altrament s'haurien protestat els pagaments.

El mateix Tristany dedica la *decisio* 56 (vol. II, 1688) a reflexions vàries sobre si certs contractes d'arrendament han de donar lloc a una rescissió o a un desplegament d'obligacions. El segon cas que s'hi contempla —a partir del cap. 8— és preciós. És el d'un plet incoat pel bisbe de Girona, Gregorio Parceró, contra Francesc Oller, que hauria arrendat per quasi dues mil lliures l'explotació de l'heretat de la Joeria i de delmes, rendes i drets de les parròquies i termes de Domeny, Taialà, Aiguaviva, Corçà i La Pera. El problema rau en què l'arrendament l'hauria estipulat el 10 de maig de 1652, per durada d'un any a comptar des de 1 de juny del mateix any, un apoderat o procurador —anomenat Pere Batlle— del frare dominic Vicenç Margarit, designat per les autoritats franceses segrestador de la jurisdicció, rendes i emoluments de la mensa episcopal gironina. Aquest hauria exigint el pagament íntegre de l'annualitat al principi de la relació contractual, sense respectar el sistema habitual de pagament per terces. Això podria donar peu a creure en una maniobra dolosa o fraudulenta, puix en aquell moment era més que presumible el retorn de la zona de Girona i les Gavarres a l'obediència de Felip III (IV). Però aquest no seria el motiu de la condemna d'Oller, ben al contrari. Bonaventura de Tristany deixa ben clar que per aquesta banda no se'l podria atacar: Oller hauria contractat legítimament en la conjuntura exposada. La conclusió de 1654 comentada —que figura a ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, vol. 144, fol. 3v-5r— pren una certa aparença política perquè surt per un viarany ben diferent, tot sigui per abocar a una condemna de l'arrendatari: que no constaria el pagament de la quota de la forma oportuna. I és que el procurador Pere Batlle no tenia poders per rebre diners ni per signar àpoques, a menys que se li lliurés una certificària de dipòsit a la taula de comuns dipòsits barcelonina. Així, Oller seria condemnat a pagar les gairebé dues mil lliures de moneda antiga al bisbe Parceró, equiparades a quasi quatre-centes lliures del nou numerari.

La *decisio* 66 de Bonaventura de Tristany (vol. II, 1688) es pot llegir en clau d'absència de rigorisme, àdhuc de caràcter venjatiu de l'aparell reial envers les persones que s'han beneficiat a nivell patrimonial de les conseqüències dels vaivens de la dècada de 1640. Particularment pel fet de tractar-se d'un dossier on haurien estat implicats els interessos d'un antic ministre regi, el significat Felip Vinyes, i els seus successors. L'objecte de la disputa és un cens anual de cent trenta-cinc lliures exigit anualment de la vila de Terrassa amb motiu de la concessió emfitèutica de l'escribania pública local. Aquest dret seria confiscat al dignatari filipista i venut en pública subasta per dues mil lliures a Pau Amat *senior* a través d'un instrument de 23 d'agost de 1641. Una vegada retornada Catalunya a l'obediència habsbúrgica, es decreta la restitució sumària als homes romanos fidels a Felip III (IV) dels béns que se'ls haurien espoliat en el període revolucionari —durant el període de les 'torbacions', literalment. Maria Amell i Ferran, com a hereva de Vinyes, i son espós, Rafel Pagès, com a usufructuari, actuen contra Pau Amat *junior*, que és condemnat a restituir no sols el cens sinó també les pensions transcorregudes des del dit agost de 1641. Però Amat suplica la provisió i és absolt i reintegrat en possessió del dret disputat el 26 d'abril de 1657. Els motius? Estrictament processals: El no provar-se que s'haguessin donat els elements indispensables per parlar d'espoli —possessió prèvia de l'actor i expulsió d'aquesta possessió pel convingut o per mandat seu, o amb la seva ratificació —trets reconduïbles a una actuació dolosa. La *decisio* indica el camí que Maria Amell i son espós haurien hagut de seguir: a) o bé actuar contra la vila de Terrassa i esperar que Amat es personés a la causa i fins i tot assumís la defensa del municipi —en tal cas sí s'hagués pogut actuar per la via de l'espoli—; b) o actuar contra Terrassa estrictament, aconseguir-ne la condemna i que Terrassa es girés contra els tercers implicats (els Amat) per la via de la *condictio indebiti*. Al nostre entendre, és significatiu que el magistrat Tristany inclogui en el seu recull de jurisprudència comentada aquesta resolució que té vocació d'exemplificar una justícia equànime, on el rigor de les vies processals passa pel damunt d'un objecte —cens arrabassat pels "traïdors" enmig d'un conflicte bèl·lic— i d'unes persones —un destacat exministre filipista i els seus hereus—, *a priori* susceptibles de merèixer una sentència més benèvola.

Els episodis intermitents de guerra entre les corones Hispànica i francesa successius al Tractat dels Pirineus reben un tractament molt similar als de les dècades de

1640 i 1650. La imatge de Catalunya com a província rehabilitada en la seva fidelitat natural als Habsburg apareix amb la màxima nitidesa⁵³. Només és enterbolida per uns grupuscles comptats de sediciosos⁵⁴ —els gorretes— ràpidament reduïts per les autoritats règies. Unes autoritats règies envigorides a les quals s'adhereixen les ara dòcils institucions de legitimitat ascendent⁵⁵, que, un cop desactivades les turbulències, actuen com pertoca a consistoris honorables —a meres comparses del Poder?— i intercedeixen, mitjançant peticions i súpliques, per obtenir la gràcia, remissió i indult del rei a favor de reus condemnats —la pietat del monarca s'erigeix així com a factor moderador, per raons d'oportunitat, dels rigors de la via de la justícia. La literatura jurídica mostra com el cercle virtuós d'aquesta societat redreçada es tanca, l'any 1690, amb la dignificació pública per part de Carles II del consistori de la Diputació — reconegut com a il·lustre i fidelíssim—, del braç militar —elevat a fidelíssim— i del Consell barceloní —als consellers se'ls garanteix la pervivència del dret de cobrir-se el cap davant del rei⁵⁶. Es projecta, en síntesi, un retrat de la Catalunya de finals del segle XVII en clau de remissió i de recuperació, moderada pel savi arbitri de la monarquia⁵⁷.

⁵³ Respecte d'aquesta fidelitat natural, notem particularment el gest del mateix Miquel DE CALDERÓ, *Sacri Regii criminalis Concilii Cathalonie decisiones*, vol. I (1686), *decisio 27*, esp. cap. 13 i s., d'afegir-se, mitjançant un panegíric de l'usatge *Quoniam per iniquum*, als juristes catalans que llançarien invectives de tot tipus contra el canonista de la baixa edat mitjana Giovanni d'Andrea —n'hem parlat a J. CAPDEFERRO, "Joan Pere Fontanella (1575-1649?): el Dret al servei de la Pàtria", en J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo Ed., 2001, pp. 51-70, esp. pp. 51-52. D'Andrea, en els seus comentaris al pròleg del *Liber Extravagantium* decretat per Gregori IX, hauria identificat el compilador material de l'obra, Raimon de Penyafort, com a "oriundum de Cathalonia, ubi non datur actio ex promisso". En cas de no refutar-se una i una altra vegada, l'argument podia amplificar les veus polítiques de la cort hispànica desitjoses de recordar la condició de *fidefragii* dels catalans per haver trencat llur vincle de fidelitat amb Felip III (IV). Insistirà sobre la fidelitat innata dels catalans als seus reis Pere D'AMIGANT, *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis Regii criminalis Concilii Cathalonie cit.*, vol. I (1691), *decisio 39*, cap. 52-54.

⁵⁴ Pere D'AMIGANT, *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis Regii criminalis Concilii Cathalonie cit.*, vol. I (1691), *decisio 37*, cap. 2.

⁵⁵ *Ibidem*, *decisio 38*, *passim*. Aquestes amansides institucions, per exemple, han de tolerar quelcom que els imposen uns decrets de Cancelleria de 1657 i que anys enrera hauria estat impensable, com és ara que hi exerceixin càrrecs persones amb jurisdicció militar rebuda del rei —Bonaventura DE TRISTANY, *Sacri supremi Regii Cathalonie Senatus decisiones*, vol. III (1701), *decisio 101*, cap. 19, amb arguments jurídics molt opacs, justifica les situacions del jurista Francesc Estalella o dels nobles Miquel Ramon i Francesc Jutge.

⁵⁶ Pere D'AMIGANT, *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis Regii criminalis Concilii Cathalonie cit.*, vol. I (1691), *decisio 39*, cap. 35 i s. Tancar el primer volum de les seves *Decisiones* amb lloances als diputats de la Generalitat és una forma òptima que l'autor té de procurar que no li regategin el preceptiu sufragi econòmic per editar l'obra!

⁵⁷ Aquesta moderació il·lumina la protecció de la població i la represa de la normalitat institucional amb garanties processals, per exemple amb ocasió del setge francès de Barcelona de 1697: Bonaventura DE TRISTANY, *Sacri supremi Regii Cathalonie Senatus decisiones*, vol. III (1701), *decisio 121*, cap. 7-8 i *decisio 122*, cap. 4-5.

Les fonts decisionistes traspuen l'esperit constructiu d'una societat cridada a ser puixant en un context de pau⁵⁸.

4. Conclusió: la literatura jurídica, un mirall poc polit de la consulsa realitat catalana del període 1640-1700

No es pot afirmar que la literatura jurídica catalana de la segona meitat del segle XVII, prevalentment decisionista, negligeixi completament les vicissituds suscidades arran dels estats intermitents de guerra i pau viscuts al Principat coetani. Però tampoc es pot dir que n'ofereixi un reflex quantitativament rellevant, menys encara fidedigne ni integral. Jurisconsults com Bonaventura de Tristany o Pere d'Amigant —principalment—, quan comenten les resolucions jurisdiccionals del Reial Consell i Audiència de Catalunya, on han exercit diverses funcions i han ostentat múltiples dignitats, no es guien per un interès explicatiu, menys encara analític, de les convulsions que han patit la població i el territori, malgrat el material que ha passat per les seves mans: un material abundant i de gran vàlua jurídica, potencialment susceptible d'omplir milers de pàgines. Ben altrament, en aquests jutges de cort elevats a magistrats preval la voluntat de reforçar l'autoritat règia. Una autoritat règia clarament vencedora sobre les antany poderoses institucions de la província i dels municipis; una autoritat, en definitiva, que haurà trobat en els tractats de pau i en llur interpretació i desenvolupament uns instruments amb un gran potencial per anestesiar el pactisme i el juridicisme tant arrelats a la societat catalana des dels temps medievals; en les guerres i sedicions, en una línia coherent, la literatura jurídica hi haurà identificat un motiu per il·lustrar com s'ho manega la justícia règia per tornar al seu lloc els aprofitats i els astuts, i com la mateixa justícia règia és magnànima i alhora exemplificativa fins i tot amb els reus de crims de lesa magestat.

⁵⁸ Per acabar, sembla oportú treure a col·lació la *decisio* 102 del mateix vol. III de DE TRISTANY, directament relacionada amb els beneficis de la pau. L'impuls de reconstrucció del país es llegeix en clau immobiliària i urbanística, a partir d'uns precedents jurisdiccionals sobre drets d'edificació i sobre servituds "altius non tollendi". L'oportunitat declarada del tema es relaciona amb el referit setge barceloní de 1697, que ha derruït un bon nombre de cases. Particularment als carrers de Sant Pere, a l'hora de reconstruir-les s'han originat nombrosos litigis, per la qual cosa el magistrat regi es sent cridat a donar unes orientacions jurídiques als advocats.

Apèndix

ACA, Reial Audiència, Provisions verbals criminals, vol. 49, fol. 43r (14.VIII.1653)

“In facto dubij propositi de ordine et mandato suae celsitudinis per dictum nobilem et magnificum Jacobum Mir regentem Regiam Cancellariam quomodo causae pendentes et decisae in Audientia formata per Franciam durante tempore turbationum presentis principatus Cathaloniae sint tractandae prosequendae et decidendae in Regia Audientia suae regiae maiestatis.

Attento licet procedimenta et omnia gesta in Audientia formata per Franciam durante tempore turbationum presentis principatus Cathaloniae sint ipso jure nulla et nullius effectus roboris /fol. 43v/ considerationis ac momenti et de illis nulla ratio habenda sit ex defectu jurisdictionis attamen inhaerendo aequitati propter publicam utilitatem quia ex annulatione processuum plura inconvenientia sequi possunt non solum propter testes qui ab humanis decesserunt verum etiam propter instrumenta deperdita et decreta interposita in grave partium damnum; ideo et alias pro nunc et donec per suam regiam majestatem aliter fuerit mandatum fuit conclusum per omnes de consensu suae celsitudinis quo ad causas motas in Audientia formata per Franciam inter partes quae fuerunt presentes in presenti Cathaloniae principatu quod validae remaneant probationes tam per testes quam per instrumenta factae et quod huiusmodi causae si fuerint pendentes taliter quod in illis non fuerit prolata sententia diffinitiva evocari possint ad Regiam Audientiam suae regiae maiestatis eodem modo quo tempore serenissimi domini regis don Joannis fuerat observatum dicendo causam vertentem in Audientia Cathaloniae, etc.

Si autem in illis fuerint prolatae sententiae diffinitivae una vel plures et partes noluerint illas impugnare quod valeant in vim laudi.

Si vero partes voluerint illas impugnare eo tunc si solum /fol. 44r/ fuerit prolata una sententia et ab ea fuerit supplicatum quod causa supplicationis veniat declaranda uti causae (*sic*, causa) primae instantiae et ab hac sententia sit licitum supplicare quamvis fuerit conformis. Sin autem fuerint duae sententiae conformes vel una transacta in rem iudicatam potest pars que pretenderit gravamen revisionem petere et cum citatione alterius quod huiusmodi causae sint tractandae summarissime concedendo dilationem ad probandum tam per testes quam per instrumenta ita ut dilationes non excedant tempus duorum mensium quod computandum et numerandum erit a die reportationis citationis quibus elapsis sit conclusum in causa et habeatur processus uti denunciatus et facta assignatione ad sententiam absque alia dilatione sit in illis declarandum et pronuntiandum et casu quo sententia fuerit conformis non liceat amplius ab ea supplicare at si si fuerit illarum revocatoria sit licitum ab ea supplicare pro ut de alijs.

Quo vero ad causas absentium habitantium in obedientia suae regiae maiestatis quamvis contra eos fuerint prolatae sententiae quod non sit de illis neque de processibus aliqua ratio habenda uti nullius valoris pro ut sua regia maiestas /fol. 44v/ tales processus et sententias nullius effectus esse declaravit sua regia epistola dat. Madriti prima februarij proxime elapsi et quod absentes spoliati bonis suis per tales sententias constituto de possessione quam antea habebant restituantur ad illa summarie. Et quod idem observetur in illis qui de facto fuerint bonis suis spoliati.

Et quod predicta pariter procedant et intelligantur in causis et sententiis officialium regionum inferiorum.”